

MÜZİK TÜRÜ OLARAK ZEYBEK (İZMİR-TORBALI ÖRNEĞİ)

Tarkan ERKAN*

ÖZ

Zeybekler, tarih içerisinde gösterdikleri başarılarıyla kahraman olarak görülmüş ve halk tarafından benimsenmiş, dilden dile dolaşarak haklarında türküler yakılmıştır. Müzikle beraber danslarda üretilmiştir. Gerek zeybeklerin kendi ürettiği müzik ve danslar, gerekse halkın zeybeklere ithafen ürettiği müzikler ve danslar, bu durumu özelleştirmiştir. Günümüze kadar gelerek kültürel anlamda yaşatılmışlardır. Dolayısıyla kültürel anlamda yıllara dayanan oluşumla birlikte, kendine özgü dansları, giysisi ve müziklerine sahip, kişiler ve toplulukları anlamına da bürünmüşlerdir. Halkında benimsediği bu kültür, günümüzde halk tarafından müzik-oyun-kostüm-davranış olarak sahiplenilmiştir.

Zeybek ezgileri dünyasal müziğin içerisinde gösterdiği özelliklerden ve farkındalıktan ötürü bir müzik türü haline gelmiştir. Yapılan çalışmamızda İzmir Vilayeti-Torbali ilçesi-Göllüce, Ormanköy ve Helvacıköy alan araştırmalarından lokal olarak örnekler verilmiştir. Bu lokal çalışmanın sonucunda hem zeybek müziğinin bir tür olduğu anlatılmış hem de bölgesel tavrın da kültürel zenginlik bakımından önemi vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Müzik, Zeybek, Tür, Tavır, Bölgesel Tavır.

ZEYBEK AS A MUSIC GENRE (IZMIR-TORBALI REGION)

ABSTRACT

Zeybeks are patriotic rebellions who are heroes admired by their society. Their stories are told as folkloric tales and epics, also a lot of folk songs and folk dances have been created after them. Some of those folk songs and dances have been created by zeybeks themselves, their followers and the local people of their region. Their way of life, traditions, dances and music evolved into the folkloric culture of the region today.

Among the world music forms, zeybek music differentiates itself through its structural and local features. In this paper, zeybek folk songs recorded in our field research from Torbalı Göllüce, Ormanköy, Helvacıköy villages of Izmir City are presented. Zeybek music being a music genre is argued. This paper is particularly prepared to focus on the traditional style of this region.

Key words: Music, Zeybek, Genre, Style, Traditional Style

Zeybek, Batı Anadolu'da yaşamış, tarihi antik çağa dayanan, günümüzde ise sadece kurumsal olarak yaşamakta olan, kendine özgü kuralları, adalet sistemi, yaşam biçimleri ve kendine has giyim kuşamları olan, küçük guruplar “çeteler” halin de varlığını sürdüren, özgürlüklerine düşkün ve bu yüzden geçmişte yönetim karşısı aktif silahlı eylem adamları olma özelliğini taşıyan, daha sonraları ise milli mücadele'de “kurtuluş savaşında” ordunun yanında destek kuvvet görevi üstlenen, düşmanı kendi taktikleriyle şaşırtan ve bozguna uğratan mert, cesur, yiğit gibi kavramları üstünde taşıyan, yaşadıkları yerlerde sözü kesinlikle dinlenen, Batı Anadolu özel kişileri ve kuvvetleridir.

Zeybekler, tarih içerisinde gösterdikleri başarılarıyla kahraman olarak görülmüş ve halk tarafından benimsenmiş, dilden dile dolaşarak haklarında türküler yakılmıştır. Müzikle beraber danslarda üretilmiştir. Gerek zeybeklerin kendi ürettiği müzik ve danslar gerekse halkın zeybeklere ithaf en ürettiği müzikler ve danslar, bu durumu özelleştirmiştir. Günümüze kadar gelerek kültürel anlamda yaşatılmışlardır. Dolayısıyla kültürel anlamda yıllara dayanan

* Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuarı Türk Halk Oyunları Bölümü Öğretim Görevlisi,
tarkanerkan69@gmail.com

oluşumla birlikte, kendine özgü dansları, giysisi ve müziklerine sahip, kişiler ve toplulukları anlamına da bürünmüşlerdir.

Batı Anadolu'da Müzik ve Dans kültürü kökenini zeybeklerin derin etkisi oluşturmuştur. Halk, zeybeklere ithafen müzikler ve oyunlar yaratmıştır. Bu kültür o kadar etkiye sahip olmuştur ki, zamanımızda da hâlâ devam etmektedir. *“Zeybekler, tarih içerisinde gösterdikleri başarılarıyla kahraman olarak görülmüş halk tarafından içselleştirilip dilden dile dolaşarak haklarında yakılan türkülerle, danslarla günümüze kadar kültürel anlamda yaşatılmışlardır.”* (Erkan, 2012: 103)

Zeybekliğin kökeni ve etimolojik olarak birçok araştırmacı ve yazarın varsayımlar üzerine görüşleri olmuştur. Karmaşık bir konu haline gelen Zeybek konusunun tartışmaları halen devam etmektedir.

Hiç kuşku yok ki, aslında Türkçe'nin ses uyumuna baktığımızda kelime Türkçe kökenlidir. Her ne kadar yiğitlik, mertlik, korkusuz, çevik anlamına geldiğini söylenmiş olsa da, bu saydığımız kavramların en üst mertebesi olarak Efelik karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda ki örnek ise bir Zeybeğe söylenen ama Efe'liği öven bir şiiirdir.

“Bak Yiğidim, Efelik mertliktir, Kaldırdın mı kolları bereket getirir, Çırtın mı ellerini yürekleri titretir, Vurdun mu dizlerini yeri göğü inletir.” (Ramazan Kıvrak, Kişisel Görüşme, 2013)

Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuarı Türk Halk Oyunları Bölümünün gerek yurt içi gerek yurt dışında yaptığı çalışmaları göz önünde bulundurduğumuzda, Zeybek kelimesi; Türkçe'nin içinden türeyerek ve yine Türkçe'nin kendi yapısına ayak uydurarak değişime uğramış öz Türkçe bir kelimedir. Bazı halk bilimiyle uğraşanların söylediği gibi kelime Yunanca değildir. Yunanistan da yaşayanlar: Türkçe olan Zeybek kelimesine Zeybekikos ve Abdal *“Orta Asya Horasan'dan Anadolu'ya göçen Türkler”* kelimesine Abdalikos demektirler. Pir Sultan Abdal örneği gibi.

Yunanistan'da Abdalikos ve Zeybekikos ifade edildiğinde ise Türk gibi anlamına geldiği de öğrenilmiştir. (E.Ü. DTMK THO Alan Araştırmaları Arşivi, 2013)

Ayrıca Abdal TDK 'ya göre:

1. Safevîler devrinde İran'da yaşayan Türk Oymaklarından biri
2. Anadolu'da yaşayan Türk Oymaklardan bazısı demektir.

Bu açıklamalar dışında ise; Zeybek kelimesi üç ayrı anlam içerir:

- Zeybek bir kişidir, kimliktir.
- Zeybek, geleneksel Türk Halk Danslarından birinin, dolayısıyla bir dans türünün adıdır.
- Zeybek, bir müzik türüdür.

Zeybek kelimesinin ifade ettiği bu anlamlardan en çok birincisinin üzerinde durulmuş, diğer anlamlardan dansla ilgili olan hakkında da az-çok yazılar yayınlanmış olmasına karşın, bir müzik türü olarak zeybekten yok denilecek kadar az söz edilmiştir. (Akdoğan, 2004: 34-36)

Bu düşünce ile zeybek müziklerinin ülkemizde ve dünyada ki neden tür olma özelliği taşıdığı anlatılacaktır. Tür olabilmesi için hangi yapıda olması, hangi kurallara uyması, farkındalığının ne olması gerektirdiği anlatılacaktır.

Zeybekler, efenin yol göstericiliği doğrultusunda hareket ederler. Efelik töresine göre efeden hiçbir şey soramazlar. Ona akıl vermeye, yol göstermeye kalkışmazlar. Herhangi bir tartışmaya girişmezler, hüküm yürütmezler. Bunun tersi bir durum çekişme ve çatışmalara, çetenin bölünüp parçalanmasına yol açar. (Sun, 1941: 38)

Törelere göre efe öl dese ölür, kal dese kalırlar. Zeybekler arasında bağlama ve cura taşımak, türkü çalıp söylemek eski bir zeybek geleneğidir. Dönemin tanıklarına göre çete halinde dolaşan zeybekler, mutlak olarak sırtlarında üç telli bağlama da taşırlardı. Dağların bu sergüzeşt adamları, yaylalarda, yalçın kayalar üstünde, bayırlarda, ormanlarda tepelerde veya dere kenarlarında topluca otururlar; bağlamalarını çalar, oynarlar; eğlenirler; muhabbet ederler; kendilerini avundururlardı. Sık sık da türkü düzerlerdi. (Ormancıoğlu, 1963: 361)

Kütahya-Gediz bölgesinden, 19.yüzyılın ünlü efelerinden İslamoğlu'nun da çok güzel cura ve bağlama çaldığı, deyiş ve türküler söylediği bilinmektedir. Hatta deyişlerinden birinde Ben sazımın tellerinden hız aldım, bir başka deyişinde ise Gönül Aşksız, dağlar sazsız olmuyor. (Oktay, 1945: 10)

Yaşadıkları dönemlerde içinde buldukları bölgedeki yerel halk tarafından da desteklenen zeybekler, Birinci Dünya Savaşından sonraki Yunan işgali ve Milli Mücadele yıllarındaki bağımsızlık yanlısı eylemleri, cesur, zeki, korkusuz tavırları ile Türk halkının sevgisini kazanarak, Ege 'de yiğitlik ve mertlik sembolü olmuşlardır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte zeybeklik kurumu sona ermiştir. Bu kurumdan geriye zeybek kültürü, bu kültürü en iyi yansıtan zeybek dansları ve müziği kalmıştır. (Karademir, 2003: 195-196)

Yazımızda müzikten örnekler vereceğimiz İzmir vilayeti, kozmopolit bir yapıya sahiptir. Levanten şehridir. Yani: Osmanlı Devleti içinde özellikle Tanzimat sonrasında büyük liman kentlerinde yoğunlaşan ve ticaretle uğraşan Hristiyanları tanımlamak için kullanılan bir sözcük olan Levanten, şu anki Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletlerde yaşayan, Osmanlı döneminde yerleşmiş, Fransız-İtalyan kökenli Katolikler olarak anılmaktadır. 8000 yıllık bir geçmişe sahip olan İzmir vilayeti, birçok kültürün birleştiği merkez haline gelerek, birçok müzik türünün sahip olduğu merkez haline de gelmiştir. İzmir; Yerel Halk müziği yanında, etnik kökenlilerin halk müzikleri, Türk sanat müziği, askeri müzik, cami müziği, popüler müzik, ulusal müzik, dünyasal müzik ve her türlü müziğin barınabildiği bir şehir olmuştur. İzmir vilayeti, gelişen, farklılaşan, toplumsal ve dolayısıyla farklılaşan kültürel yapı ile müzikte ki zenginliğini ortaya koymuştur. Ancak halkın her zaman yaşattığı bir tek tür, popüler kültürle veya diğer müzik türleriyle yarışmadan, sonradan gelen değil, geçmişi ile günümüze kadar gelmeyi başarabilen, asilliğini bozmadan, üzerine tarihi ve yaşamları da koyarak gelebilen, çok uzun yıllara rağmen kalabilmiş, Zeybek müziği olmuştur. Zeybek müziği, Ülkemizin dünyaya sunduğu özellikleri tartışılmaz bir müzik türüdür. Çünkü birçok özelliklerinden dolayı ileri de açıklayacağımız üzere, Dünya'da başka örneği olmayan tek müzik türümüz olma özelliğine sahiptir.

Zeybeklerin Müzikte Tür Olma neden-sonuç ve kuralları ilişkisi şu şekilde anlatıla bilinir: Coğrafya, iklim, bitki örtüsü, canlıların da kültüre etki etmesinin yanı sıra, bölgedeki insan yaşam şartlarının zeybeklerin düzenine ayak uydurmasıyla birlikte, zeybek dans ve müzikleri ortaya çıkmıştır. Zeybeklik kurumunun birer parçası olarak, zeybek dansları ve

zeybek müzikleri ayrıca iki dalda da tür olma özelliğine sahiptir. Dansların ve müziklerin kendine has özelliklerinden dolayı, zeybek denildiğinde; dans ve müzik olarak da algılanmaktadır.

Tür, değişmez öğelere sahip olgular için kullanılan bir terimdir. Müzikte tür denilince, o tür'e ilişkin değişmez müziksel öğeler bulunduğu anlaşılmalıdır. Bu müziksel öğeler; GTHM'de (Geleneksel Türk Halk Müziği) genel olarak, düzum (ritim), makam ve tavır öğeleridir. Bu açıdan bakıldığında, GTHM içinde birçok tür bulunur. GTHM içinde yer alan en önemli müzik türlerinden biri de Zeybek'tir. Yani, Zeybek, GTHM'nin bir alt türüdür. Bir diğer deyişle de, zeybek türünün değişmez öğeleri vardır. Bu öğelerin en önemlisi ise, biraz sonra ayrıntılı olarak açıklayacağımız gibi, düzünsel "ritmik"dir.

Zeybek müzikleri, icra edildiği vilayetlerde ezgisel ve ritimsel düzumlerin farklılığı hemen göze çarpmaktadır. Hatta daha da çarpıcı noktası, örneklendireceğimiz İzmir vilayetinin ilçeleri arasında bile bu farklılık veya özellik karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılığa da Bölgesel Tavır veya Üslûp demektediriz.

Eser analizini doğru yapabilmek için ise öncelikle genel bilgiler doğrultusunda, sadece kişisel bilgiye ve ön yargılı yoruma bağlı kalmamak gereklidir. Bu doğrultuda Onur Akdoğu'nun Türler Biçimler adlı kitabından edindiğimiz bilgiler ışığında dikkat edilmesi gereken noktaları sıralayacak olursak;

Geleneksel Türk Müziği'ni belirleyen temel öğeler; on yedili perde dizgesi'ni kullanması yanında, usta-çırak ilişkili bir eğitimi olması nedeniyle, seslendirmede ustaya bağımlı ve onu taklit eden, ya da tümüyle yöresel özelliklere bağımlı bir seslendirmeyi içermesi, ayrıca, ezgisel gidişin usûl vuruşlarına bağımlı olması ve ister usullü, ister usulsüz olarak oluşturulan ezgilerde ikili aralıkların yoğun olarak kullanılması türü belirleyen öğelerden biridir. Müziğin sözlü ya da sözsüz olması da türü belirleyen diğer bir öge olarak karşımıza çıkar. Bu öge nedeniyle de müzik, sözel müzik ve çalgısal müzik olarak iki alt türe ayrılır. Müzikte; çalgı, şan, ton, mod, makam, usûl gibi özellikler türü oluşturur (Akdoğu, 2003: 161-177)

Kullandığı usûl, seslendirme biçemi (tavır), kullandığı makam dizgesi, ağız, söz, biçim ve çalgı da türü belirleyen öğelerdir... Söz, ağız ve çalgı, hiçbir zaman tek başlarına bir türü belirleyemezler Üslûp Bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem, stil anlamındadır. (Akdoğu 2003: 5)

Başka bölgelerde Zeybek adıyla icra edilen ezgilere de Zeybek Çeşnisi demektediriz.

Çeşni, eser içinde, bir başka makamı anımsatma veya andırma amacıyla eserin makamıyla ilgili durak ya da güçlü seslerini geçici olarak değiştirme veya bir ya da birden fazla alterasyonu artarda gerçekleştirme ile elde edilen işitsel değişime denilir. (Akdoğu 2003: 5, 34)

Bu açıklamaların ışığında, Zeybek türü'nü oluşturan öğeleri şöyle sıralayabiliriz;

1-Dokuz zamanlı ve dokuz zamanlı içerisinde en az iki vurgunun olmasıdır. Zeybek Müzikleri, tartım olarak 9/2 lik, 9/4 lük ve ağır 9/8 lik olarak karşımıza çıkmaktadır. 8'lik, 4'lük ve 2'lik birimlere sahip, diğer bölgelerde ki 9 zamanlılardan farklı olarak, en az iki vurguya sahip olması,

- 2-Zeybek tavrının, bağlama sazında, özel olarak çalınan tezenesinin olması,
- 3-Başka çalgıların seslendirme şekillerinin olması, (Zurna, bağlama, cura, üç telli gibi.)
- 4-Belli aralıkta olan hız yani tempo özelliğinin belirgin olması, largo-moderato arası olması,
- 5-Ritim yapısının ritim saz ile eşliğinden oluşan farklılığının olmasıdır. Genel vurguların aynı yerde olması, ancak çalım stillerinin, velvellerinin ayrıca yöresel tavrı da belirlemesi, yalnızca zeybekliğe ait olan ritimsel ve ezgisel düzümlerinin olması,
- 6- Zeybeklerin adlarına yakılmış olan türkülerde kahramanlıkların anlatılması, yani sadece o bölgeye ait bir durum olması,
- 7- Geleneksel Türk Halk Müziğinde zeybek tavrının, algılanış bakımından farkındalığının olma özellikleri en önemli ve yalnızca zeybek müziğinin kendisine has özellikleridir.

Bir müziğin tür olabilmesi için iki önemli özelliğın olması yanında zeybek müziğinin tartışmasız yedi özelliğe birleşmesi, duyar duymaz hemen zeybek denilmesinde ki en önemli ayrıntıdır.

Zeybek türü yalnızca Batı Anadolu'da bulunmaktadır. Başka coğrafyalarda bulunan zeybek ezgileri, zeybekliğe öykünme den başka bir şey değildir. Çünkü saydığımız bu özelliklerin sadece birkaçını yansıtabilmesi, öykünme noktasının Batı Anadolu olduğu gerçeğini değiştirmez.

Oyunlarda, müziklerde daha çok sevgi, hasret, ayrılık ve savaş gibi konuların işlendiği de bilinmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, ayrıca Zeybeklerin adlarına yakılmış olan türkülerde kahramanlıkları anlatılmaktadır. Bu farklılıklar Zeybeğin tür olmasında ki belki de en önemli göstergedir. Çünkü o yöreye ait olan özel bir durumdur.

Zeybeklik kurumu ve Zeybekliğe ait danslar, müzikler ayrıca halk tarafından Zeybeklere ithaf edilmiş danslar ve müzikler aynı tavırda aynı duygu ve düşünce ile söylenmeye devam etmektedir. Bu gelenek bir bölgede kolay bulunabilen bir durum değildir. Zeybek bölgesinde halen devam etmekte olan bu gelenek iki alt türden oluşmaktadır.

Ağır Zeybek - Özellikle İzmir, Aydın, Manisa, Muğla, Denizli, Balıkesir ve Çanakkale vilayetlerinde 9/2 lik ve 9/4 lük tartımlarla (3+2+2+2, 2+3+2+2, 2+2+2+3, 3+3+3 tipleriyle) yaygın bir şekilde görülen ve Largo-Largetto-Adagio-Andante tempolarında oynanır.

Kıvrak Zeybek – Daha çok Ege Bölgesinde, Güney Marmara ve Teke bölgesinde 9/8 lik tartımlarla (3+2+2+2, 2+3+2+2, 2+2+3+2, 2+2+2+3 tipleriyle) yaygın bir şekilde görülen ve Largetto-Adagio-Andante-Moderato-Allegro tempolarında oynanan Zeybek türünün diğer bir alt türüdür. Kıvrak Zeybek denilmesinin belirleyici özelliği tempolarının Ağır Zeybeklere nazaran daha hızlı olması, ritim yapısının daha belirgin, yani düzümlerin belirli bir kalıpta olması ve ritmik yapının çabuk algılanması gibi özelliğinin olmasıdır.

Bu bilgiler ışığında 2012 yılında İzmir Vilayeti-Torbalı Bölgesinde yaptığımız çalışmalardan elde ettiğimiz bulgular şunlardır.

İzmir zeybek müziğinde iki önemli tavır bulunmaktadır:

1. Selanik Tavrı

2. Abdal Tavrı

Bu iki tavrı, İzmir Zeybek müzik türü oluşumunun en önemli özelliğidir. Yıllarca burada yaşamış ve yaşamakta olan Roman-Abdal kültürü, zaman süreci içerisinde, kültür alışverişi sırasında kendi özel tavrını oluşturmuştur. Selanik dendiğinde karmaşık bir durum gibi görünse de tavrın Selanik denmesinde ki en büyük özellik, Selanik'ten göç eden Muhacirlerin ve çalgı çengi işleriyle uğraşan Romanların edinimleri ve görgüleriyle oluşan üsluptur. Abdal'ın ne olduğundan daha önce bahsedilmiştir.

İzmir tavrı; İzmir kültürüne adapte olmaya çalışan müzisyenlerin, burada ki kültürü öğrenerek kendi edinimleri ve görgüleri ve de birbirleriyle etkileşme ile ortaya çıkmış tavrıdır.

Torbalı bölgesinin Göllüce Köyü'nde 07 Kasım 2012 tarihinde, kaynak kişilerle görüşülerek türkü söyleme ve oyun oynama geleneği hakkında tespit çalışması gerçekleştirilmiştir. Abdalların yaşadığı Göllüce Köyü'nde düğün geleneği ve zeybek müzikleri ile ilgili yapılan araştırmanın sonucunda:

1. Oturak Havası

2. Yol Havası

3. Gelin Alma Töreni

4. Eski Yol Havası

5. Oyun Havası olarak, bu yörede yapılan düğünlerin beş bölümden oluştuğu saptanmıştır.

Burada saptanan en önemli bulgular, yöreye has müziklerin ve oyunların olmasıdır. Torbalı'nın, Aydın vilayetine çok yakın olmasına rağmen, Aydın vilayetinin kültüründen, oyun müzik tavrının hiç etkilenmemesi, aksine İzmir vilayetinin müziklerinin ve oyunlarının genel tavrı içerisinde olup, kendi yöresel tavrını ve üslubunu yaratmış olması da diğer önemli bulgu olmuştur.

Siyasi haritaların önemli olmadığı, kültürel haritaların önemli olduğu müzik, oyun ve kostüm üçgeninde Torbalı, İzmir tavrı içerisinde yer almaktadır. Bu kültürel karışımların da bölgesel tavrı veya üslup olarak saptanması en önemli durum olmuştur. Derlediğimiz oyun müziklerinden "*İnce Memed*" Zeybeği'ni örnek verecek olursak, aşağıdaki gibi icra edilmiştir.

İNCE MEMED ZEYBEĞİ

Yöresi: İzmir / Torbalı / Göllüce

Derleyen: Tarkan ERKAN-Abdurrahim KARADEMİR-
Necat ÇETİN-Erhan KARATOKA

Kaynak Kişi: İbrahim CEYLAN

Derleme Tarihi: 07.11.2012

Notalayan: Tarkan ERKAN

♩=42 (Largo)

İnce Memed Zeybeği ezgisi üzerinde yaptığımız analiz sonucunda eserin çalgısal bir tür olduğu tespit edilmiştir. Çalgıları; zurna, dem zurna ve çift davuldur. 9/4 tartımda çalınmıştır. Türk Halk Müziği 9 zamanlı birleşik tartımlarından, A Tipinde (3+2+2+2), Largo temposunda icra edilmiştir. Eser, makamının geleneksel seyir anlayışında icra edilmiştir. Uşşak dizisi içerisinde seslendirilmiştir. Eserde geçki kullanılmıştır. Gelenekseldir. İzmir Tavrını belirten iki özellikten biri olan Abdal Tavrı, açıkça görülmektedir. Uzun süreli sesler ve ajilite (agility) beraberce bulunmaktadır. Ezgisel düzümler ve ritimsel düzümler geleneksel vuruşlarıyla kullanıldığı saptanmıştır ve birbirine uyumludur, ancak değişkendir. 3 cümlelidir. Benzer olduğu başka zeybek bulunmamaktadır, Torbalı'ya ait ve zeybek türünü yansıtan bir zeybeğdir.

Torbalı bölgesi, Ormanköy'de ki 27 Kasım 2012 tarihinde yapılan araştırma, yöre kaynak kişileri ile görüşme tekniği kullanılarak, kameraya kaydedilmiştir.

Günümüzde kültürümüze ait olan gelenek ve göreneklerin uygulamasına tanık olunan ortamlardan biri de düğün törenleridir. Ormanköy'de yapılan bu alan araştırmasında, düğün törenlerinde yöreye ait gelenek ve göreneklerin halen yaşatıldığı görülmüştür.

Ormanköy'de düğün ortamlarında kadınlar, kına gecelerinde kendi kendilerine eğlence yapmakta, kendileri çalıp, kendileri oynamaktadırlar. Bu eğlencelerde müziği icra edenler ve oynayanlar bu işi kendi kendilerine heves etmişlerdir. Dümbekçi kadınlar çocukluktan

İtibaren bu ortamlarda bulduklarından, büyüklerinden öğrenerek, onları taklit ederek ve öykünerek türkü söylemeyi, çalmayı ve oyun oynamayı öğrenmişlerdir. Bu tespit bize geleneğin günümüze kadar nasıl devam ettiğine de açıklık getirmektedir.

Ormanköy’de kadın eğlencelerinde oyun havaları üçe ayrılmaktadır:

1. Düz Oyun Havaları: Yöreye ait olan müzikler.
2. Çeşit Oyun Havaları: Yöreye ait olmayan müzikler.
3. Erkek Oyun Havaları: Erkeklerin oynadığı oyun havalarının, kadın üslubuyla çalınan müzikler.

Sözsüz olarak bilinen zeybekler burada sözlü olarak icra edilmektedir. Bu çok önemli bir bulgudur. Kadınlar kendilerine göre mani yakarak sözlü hale getirdikleri erkek oyunlarını oynamaktadırlar. Adı erkek oyunu olmasına rağmen kadın oyunu haline getirmişlerdir. Bu durum da araştırmamızda önemli bir tespittir. Kına gecesi eğlencelerinde ayrıca 2 gelenek daha yaşamaktadır:

1. Bismillah ayak atma: Oğluna kız bakan kayınvalidelerin veya evlenmek isteyen genç kızların kendilerini göstermesi, beğenmesi veya beğendirmesi durumudur.

2. Gelin ağlatma: Kına gecesinde çalılıp oynadıktan sonra, geline abdest aldırılıp, orta yere oturtularak, türküler söylenerek ağlatma geleneğidir. Derlediğimiz oyun müziklerinden Harmandalı Zeybeği’ni örnek verecek olursak, aşağıdaki gibi icra edilmiştir.

HARMANDALI ZEYBEĞİ

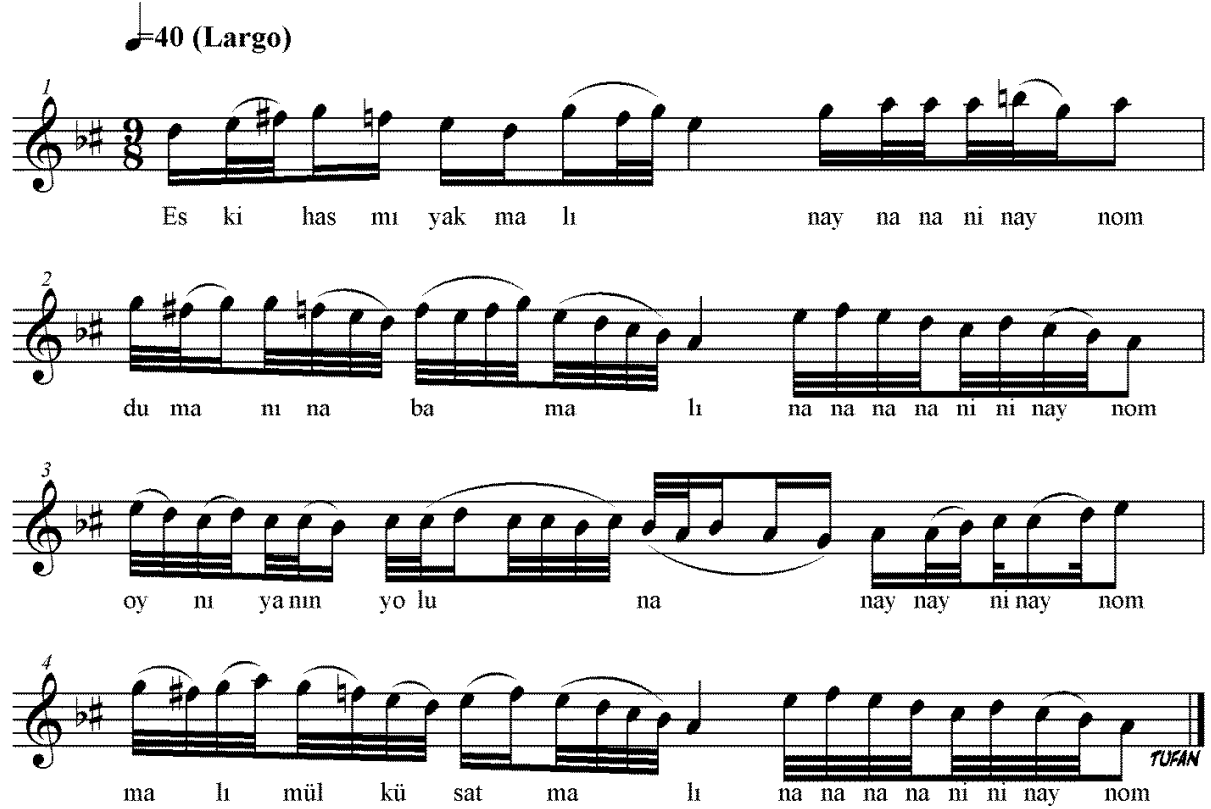
Yöresi: İzmir / Torbalı / Ormanköy

Derleyen: Tarkan ERKAN-Abdurrahim
KARADEMİR- Öcal ÖZBİLGİN- Necat ÇETİN

Kaynak Kişi: Şefika SUNGUR(Dümbekçi)
Elif ÇETİN(Dümbekçi)

Derleme Tarihi: 27.11.2012
Notalayan: Tarkan ERKAN

♩=40 (Largo)

Es ki has mı yak ma lı nay na na ni nay nom
du ma ni na ba ma lı na na na na ni ni nay nom
oy ni ya nın yo lu na nay nay ni nay nom
ma lı mül kü sat ma lı na na na na ni ni nay nom

TUFAN

Harmandalı Zeybeği ezgisi üzerinde yapılan analiz sonucunda eserin hem çalgısal hem de sözel bir ezgi olduğu tespit edilmiştir. İki dümbekçi-solist tarafından icra edilmiştir. 9/8 tartımda çalınmıştır. Türk Halk Müziği 9 zamanlı birleşik tartımlarından, D Tipinde (2+2+2+3), Largo temposunda icra edilmiştir. Eser, makamının geleneksel seyir anlayışında icra edilmiştir. 4 cümleden oluşmuştur. Hicaz dizisi içerisinde seslendirilmiştir. Kalıp motif vardır. Dümbek'in çaldığı ritim tek ölçüden oluşan kalıptır ve tek düzedir. Eserde geçki kullanılmamıştır. Gelenekseldir. Ezgisel, ritimsel ve sözel düzümler birbiriyle uyumludur. Burada farklı olarak ezginin içeriğine uygun sözler yapılmıştır. Prozodik anlayışa uygundur. Ege Bölgesinde görülen diğer Harmandalı Zeybekleriyle benzerlik göstermektedir. Müziğin orijinali İzmir vilayetine aittir, ancak Ege bölgesinin diğer vilayetlerinde de görülmektedir. Zeybek kültürünün en popüler zeybeğidir. İsmi değişmemiş ve her yerde Harmandalı olarak bilinmektedir. En önemli tespitlerimizden olan ve sözsüz olarak bilinen, Harmandalı Zeybeği burada sözlü olarak icra edilmiştir. Orman köyü Kadın Harmandalısı olarak ta adlandırılmaktadır. Ayrıca bakınız, Harmandalı Zeybeği (Erkan, 2008: 260)

Torbalı Bölgesi Helvacı Köyü araştırması ise, 04 Aralık 2012 tarihinde yapılmış, yöre kaynak kişileri ile görüşme tekniği kullanılarak, kameraya kaydedilmiştir.

Helvacıköy’de yapılan bu alan araştırmasında, düğün törenlerinde yöreye ait gelenek ve göreneklerin halen yaşatıldığı görülmüştür. Helvacıköy’de düğünler kadınların ve erkeklerin ayrı ayrı kutladığı törenlerdir. Bunun sebebi dinsel değildir. Aksine rahatça hareket edebilmek ve esprilerin, şakaların daha rahat yapılabilmesi içindir. Araştırmamızda kadın geleneği ve genellikle düğünlerde söyledikleri türküler üzerinde durulmuştur. Kadınların eğlencesinde dümbekçi adı verilen kadın çalgıcılar üç ana başlıkta Oyun havaları, Kına ağıtı, Türküler seslendirmektedir. Eğlenceye yaşlı kadınların oyunları ile başlanır. Sırayla davetliler çeşit oyunu veya adam oyunu denilen oyunlar oynanır. Daha sonra Geline Kına yakılmakta ve gelin ağlatması yapılmaktadır. Burada da dümbekçi kadınlar, dümbek çalmayı ve türkü söylemeyi annelerinden ve teyzelerinden öğrenmişlerdir. Bunun da bir gelenek olduğunu söylemişlerdir. Kına eğlencelerinde, Helvacı köyünde 4 farklı gelenek vardır.

1. Oturak Havası: Gelinin ağlatılması için söylenen türküler.
2. Düz Oyunlar: Torbalı Bölgesine ait oyunlar, müziklerdir.
3. Çeşit Oyunları: Torbalıya ait olmayan oyunlar, müziklerdir.
4. Adam Oyunları: Erkeklerin oynadığı oyunlar, müziklerdir.

Derlediğimiz oyun müziklerinden İnce Mehmet’i örnek verecek olursak, aşağıdaki gibi icra edilmiştir.

İNCE MEHMET

Yöresi: İzmir / Torbalı / Helvacıköy

Kaynak Kişi: Gülfer GÜNEŞ

Derleyen: Tarkan ERKAN-Abdurrahim
KARADEMİR-Necat ÇETİN

Derleme Tarihi: 04.12.2012

Notalayan: Tarkan ERKAN

$\text{♩} = 44$ (Largo)

İnce Mehmet Zeybeği ezgisi üzerinde yapılan analiz sonucunda eserin çalgısal bir tür olduğu tespit edilmiştir. Bir dümbekçi-solist tarafından icra edilmiştir. 9/8 tartımda çalınmıştır. Türk Halk Müziği 9 zamanlı birleşik tartımlarından olan A tipinde (3+2+2+2) Largo temposunda icra edilmiştir. Eser, makamının geleneksel seyir anlayışında icra edilmiştir. Uşşak dizisi içerisinde seslendirilmiştir. Kalıp motif vardır. Dümbek'in çaldığı ritim tek ölçüden oluşan kalıptır ve tek düzedir. Eserde geçki kullanılmıştır, nevada hicaz yapılarak karcıgar dizisi, anımsatılmıştır. Gelenekseldir. Ezgisel ve ritimsel düzümler birbiriyle uyumludur. Uzun süreli sesler ve ajilite (agility) beraberce bulunmaktadır. Müziğin orijinali İzmir vilayetine aittir. Torbalı özelliğini taşıyan İnce Mehmet Zeybeği, Torbalı'ya ait ve zeybek türünü yansıtan, kadınların adam zeybeği olarak oynadığı bir zeybeğdir.

İzmir Vilayeti Torbalı Bölgesi halk müziğini konu alan çalışmamız sonucunda halk kültürü açısından önemli bulgular edinilmiştir. Kozmopolit bir yapıya sahip olan ve bu sebeple farklı kültürel zenginlikleri bir arada barındıran Torbalı bölgesi köylerinde yapılan alan araştırmaları sonucunda İzmir zeybek tavrı konusunda önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Torbalı'da yapılan araştırmalarda elde ettiğimiz verilerden bu durum açık bir şekilde

görülmektedir. Bu durumun neden farklı bir bölgesel tavır olduğunu ve Torbalı bölgesinin neden ayrı bir bölge olarak kabul edilmesi gerektiğini maddeler halinde söyleyecek olursak,

- a) Yaşayan kültürlerin içerisine, başka kültürlerin ilave olması, (Zeybek kültürü içerisine, bu bölgede Yörük ve Abdalların gelmesi gibi)
- b) Çalgıların frekans ve renk farklılığının oluşması,
- c) Oluşan yeni anlayışın bütününde, motiflerin düzümlerinin aynı anlayışta benzerlik göstermesi gerekmektedir.

Bu sebepler doğrultusunda yaptığımız Torbalı Bölgesi halk müziği tetkikleri (alan araştırması) sonucunda, ortak İzmir tavrı içerisinde yeni bir bölgesel tavır veya üslup ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmamız ile birlikte İzmir’de müzik ve oyunda 6 farklı stil olmasına karşın, Torbalı’nın da kendine has üslubu ve farkındalığı olması, 7. bölge olarak Torbalı’yı söylemek en büyük bulgumuz olmuştur. Torbalı’nın kozmopolit olma yapısı, zeybek kültüründen bir şey kaybetmemesi, hatta dış göçlerle Torbalı’ya yerleşenlerin önce zeybek kültürünü benimseyip, kendi kültür edinimlerinin katkılarıyla Torbalı’nın farklı bir üsluba bürünmesini sağlamıştır. Burada ki en önemli özellik, Abdal kültüründe uzun seslerin hüznü ifade etmesiyle birlikte, yörük geleneğinin hızlı yapısı ajilite (agility) birleşmiş ve ortaya İzmir zeybeklerinin içinde farklı bir stil sunmuştur. Torbalı bölgesinin farklı bir stil olduğu ortaya çıkmıştır.

Zeybek müziklerinin, Türk Müziği içerisinde ne denli önemli ve farklı bir yer tuttuğunu kolaylıkla söyleyebilmekteyiz. Sadece Ege Bölgesinde rastladığımız zeybek müzikleri, vilayetler arasında bile düzüm farklılıkları göstermektedir ki, bu durum kültürel zenginlik açısından ne kadar önemli olduğunun da kanıtıdır.

Onur Akdoğu’nun Türler Biçimler adlı kitabında anlatıldığı şekilde, Zeybek Müziği ayrı bir tür olma özelliklerinin hepsini taşımaktadır. On yedili perde dizgesinin kullanılması, usta-çırak ilişkili bir eğitimi olması, seslendirmede ustaya bağımlı ve onu taklit eden ya da tümüyle yöresel özelliklere bağımlı bir seslendirmeyi içermesi, ezgisel gidişin usûl vuruşlarına bağımlı olması ve ister usullü, ister usulsüz olarak oluşturulan ezgilerde ikili aralıkların yoğun olarak kullanılmasıdır. Müziğin sözlü ya da sözsüz olması yanında çalgı, şan, ton, mod, makam, usûl gibi özellikler de türü belirleyen diğer öğelerdir.

SONUÇ

Zeybek müziği yalnızca ülkemizde ki müzik türünü simgelemediği gibi, dünyada da bir müzik türü olduğunu ispatlar niteliktedir. Her saptamaya uyan Zeybek müziğimize sahip çıkarak kültürel zenginliklerimizin bir parçası olan geleneklerimizin yaşaması ve gelecek nesillere aktarılması için yapılan bu çalışmaların önemli olduğunun, altını çizmek gerekmektedir. Düğün ve kına eğlencelerine ait gelenekler, şimdilerde düğün salonlarına taşındığı için, yok olmak üzeredir. Bu durum kültürel değişimi de beraberinde getirmektedir. Değişim geleneklerimizi tamamen bitirmeden veya daha doğrusu başka geleneğe bürünmeden, bulabildiğimiz yaşayan en eski kültürel verileri toparlamak ve topladığımız bu verileri gelecek kuşaklara öğretebilmemiz gerekmektedir. 2012 yılında yapmış olduğumuz Torbalı alan araştırması sonucunda Zeybek türü ile ilgili önemli bulgular elde ederek Zeybek türünün Batı Anadolu’da ne kadar önemli bir kültürel öğe olduğu bir kez daha ispatlanmıştır. Bu düşünce ile yaptığımız doktora çalışmamızda da bu konuya hizmet etmiş olmak, gelecek kuşaklara ışık tutması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

AKDOĞU, O; Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler, Meta Basım, Genişletilmiş ve Düzeltilmiş 3. Baskı, İzmir, 2003,

AKDOĞU, O; Bir Başkaldırı Öyküsü Zeybekler Tarihi-Ezgileri-Dansları, cilt: 1, İzmir, Nisan, 2004

ERKAN, S; Beden Dili ve Dans Eğitiminin Oyunculuk Sanatındaki Yeri Üzerine Bir Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2012

ERKAN, T; Türk Halk Oyunları Müziklerinden Örnekler, Sade Matbaacılık, İzmir, 2008

KARADEMİR, A; Zeybek Dansları, Halk Bilimi Araştırmaları, E Yayınları, İstanbul, 2003

OKTAY, A. R; Efenin Şakası, Doğu Matbaası, Ankara, 1945

ORMANCIOĞLU, K; Kamalı Zeybek, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1963

SUN Z. B; Çakıcı Efe, 1941

Sözlü Kaynaklar

EGE ÜNİVERSİTESİ, Devlet Türk Müziği Konservatuvarı, Türk Halk Oyunları Bölümü Alan Araştırmaları Arşivi, Yunan Adaları Araştırması, 2013-2014/ İzmir Araştırmaları, 1985

Ramazan Kıvrak, Muğla-Milas yöresi kaynak kişisi The Sound Of Turkish Folk Dances by Tarkan Erkan vol 2, Universal Taxim Edition, 2013,Track 4,